

L'enverinament d'un tal Pere Mascarell i la primera autòpsia de Lleida.

El llibre de José R. Bertomeu i Carmel Ferragud 'Entre verins. Crims i càstigs des de l'edat mitjana fins al present', editat per Bromera (2023), ofereix un magnífic recull de casos d'enverinaments de diferents èpoques i contextos geogràfics

GUILLEM ROCA
@GuillemRoca4
Lleida

El primer cas ens interessa especialment, va tenir lloc a Lleida el 1385.

Fa no res que va ser Sant Jordi i no vull deixar passar l'oportunitat de recomanar un llibre relacionat amb un crim que va tenir lloc a Lleida i que es troba, justament, als Llibres de Crims de l'Arxiu Municipal. Per als interessats, es tracta de l'obra de José R. Bertomeu i Carmel Ferragud, 'Entre verins. Crims i càstigs des de l'edat mitjana fins al present' (2023).

No cal dir que el llibre està molt ben documentat, tant Bertomeu com Ferragud són professors universitaris que han dedicat ingents esforços a comprendre el món de la medicina i dels productes tòxics al llarg de la història. És una obra amena, que es llegeix fàcilment i que, lluny de centrar-se únicament en el desenvolupament dels crims, aporta una quantitat enorme de detalls que permeten al lector aprofundir en múltiples aspectes de la vida quotidiana. Els verins de tota mena, com l'arsènic o el baladre, són el fil conductor entre els

casos, que van des de l'edat mitjana fins al segle XX, recorrent tant grans ciutats — Barcelona, Madrid, València i Lleida — com petites viles.

La sospitosa mort d'en Pere Mascarell

El llibre inicia el relat pel món de les metzines a Lleida, concretament en un carrer costerut de la plaça Sant Joan que, el 1385, el veguer va haver de remuntar per anar a casa d'en Pere Mascarell. L'home jeia estirat al llit, mort de ves a saber què. L'algutzir, que acompanyava al veguer, va remenar el cadàver cercant alguna ferida per determinar si era una defunció natural o violenta. No va trobar res i van donar permís a l'esposa, Suana, per enterrar-lo. Terra damunt i més a davall, que diuen.

L'haurien soterrat discretament si dos cosins del difunt no haguessin explicat que, al seu parer, el pobre home havia estat enverinat. Apuntaven a una droga, secretament administrada per la muller i la sogra, que havia fet emmalaltir Pere fins matar-lo. Al veguer la història va semblar-li plausible i poca estona més tard les dues inculpades estaven instal·lades a la presó del Palau de Cervera.

Com comprar verí a una apotecaria

Entre els testimonis apareixen dos aprenents d'apotecari, Francesc de Recasens i Pere Oncins. Ferragud i Bertomeu ens expliquen com funcionaven els contractes d'aprenentatge de l'època i no només això, amb el procés comprenem aspectes de la medicina medieval, del funcionament de les apotecaries, de les cures domèstiques... Ambdós aprenents van reconèixer Suana perquè uns dies abans de la mort va anar a l'obrador a comprar baladre, almenys això asseguraven ells. No cal dir que el baladre és una planta tòxica amb aplicacions mèdiques, té unes flors molt boniques, però tot el que tenen de boniques també ho tenen de verinoses. Segons els aprenents, Suana volia la planta per curar-se la tinya que tenia en una cama. Una afecció habitual ja que — com expliquen els autors — el seu tractament queda reflectit en diversos llibres de medicina i receptaris domèstics i, entre tots els remeis, n'hi havia mitjançant el baladre.

El testimoni de les dones acusades

Suana també va ser cridada

a declarar. Sorprenent que estava embarassada i, lògicament, això va influenciar el desenvolupament del cas. Davant les autoritats la dona va explicar que el seu marit havia estat molt malalt, amb febre, nàusees i diarrea. Ella, juntament amb la seva mare, va tenir cura d'en Pere durant la malaltia. "Li donà un ou a beure, mas que no li aturà en lo ventre, que tantost lo gità" —explica el document. Es tractava d'un constituent a base d'ou i gingebre, però el malalt el va vomitar. La mare de Suana va vetllar en Pere durant dues nits i per menjar va preparar-li un brou de gallina sense cap medicament afegit, "com isqué de

la olla". En preguntar-li quina afecció tenia el seu gendre, la dona va respondre que "dolor al melic i que li van llevar lo mascle". Una afirmació que als no versats en la matèria ens posa els pèls de punta i ens fa entrecreuar les

@lpe.riboz.montel

capítol 9

res la copa. Es deuria excedir amb el medicament perquè el marit va caure en un són profund del qual no va despertar mai més. Després d'una llarga investigació la dona fou descoberta i sentenciada a ser enterrada viva amb el mort al damunt, després, encara viva, desenterrada i cuita en una foguera on "com metzina/hi fos rodada/ e socarrada/ fins tot fos cendra".

La cerca del verí

A diferència del cas de París, a Lleida les autoritats no aconseguien

treure'n l'entrellat. Suana es defensava dient que a l'apotecaria havia comprat altres coses, no pas baladre, i que, com podien comprovar, no tenia tinya. Per desencallar-ho algú va tenir una idea genial, fer l'autòpsia al cadàver.

Pel matí, una comissió de metges formada per sis professionals —els mestres en medicina Nadal Llambri i Ramon de Falgars; els batxillers, Joan de Prússia i Domingo Pedro i els cirurgians Pere Roger i Ramon Ponç— van obrir el cos d'en Pere Mascarell per trobar-hi algun indici d'enverinament. Al capvespre, després d'haver deliberat sobre allò que havien o no havien vist, van reunir-se amb les autoritat al palau de la Paeria. La conclusió va ser la següent:

Havent vist el cos d'en Pere i totes les parts necessàries que, al seu entendre, calia analitzar per saber si havia mort enverinat o no, conclouen que: "no veuen ni poden jutjar de clar i del cert que el dit Pere sigui estat mort per metzines".

Les esperances que les autoritats havien posat en l'autòpsia com a solució definitiva per esclarir el cas es van esvaïr.

Tot i els resultats la reunió va ser tot un esdeveniment. La corrua de professionals mèdics que desfila pel document recorda la lliçó d'anatomia del doctor Tulp, el quadre de Rembrandt. Tal vegada va ser percebuda per tots aquests metges com una oportunitat per veure els intrínquils del cos humà, ja que llavors no era habitual? Com expliquen Ferragud i Bertomeu, és un dels testimonis de dissecció d'un cos amb finalitats forenses més antics de la Corona d'Aragó. Es tracta d'un procediment nascut a Bolonya a inicis del s. XIV i vinculat, justament, a processos d'enverinament. Una dada molt interessant que ens aporten, la pràctica de la dissecció anatómica amb finalitats didàctiques va arribar a Lleida una mica més tard, el 1391. El rei Joan el Caçador va atorgar a l'Estudi General el privilegi d'obrir un cadàver un cop cada tres anys. No podia ser el cos de qualsevol persona, havia de ser el cadàver d'un reu condemnat a mort i es permetia que fos executat per asfíxia, preservant així la integritat del cos per al seu anàlisi.

L'explicació més plausible i els turments

Els veïns del mort van testificar a favor de Suana explicant que Pere va emmalaltir a conseqüència de les ferides rebudes durant una baralla. Un dia, mentre creuava la plaça Sant Joan, es va enfrontar a uns homes que jugaven a bitlles i entorpien el pas. Un ganàpia que feia d'estibador va clavar-li un cop al pit provocant que Pere caigués desmaiàt. El metge que el va atendre va dir-li que havia estat a punt de morir. De fet, de la trompada van quedar-li seqüeles i des de llavors ençà va arrossegar una malura desconeguda que

l'impedia fer la seva feina i el va acabar corsecant fins a la mort.

Malgrat que tot tenia sentit i calia exculpar Suana i la seva mare, les xafareries i els judicis pesaven més. El veguer va decidir turmentar Suana per extreure-li la confessió. No obstant això, m'inclino a pensar que el suplici imposit era més aviat simbòlic i que el tribunal estava convençut de la seva innocència. Ho dic perquè van sotmetre-la a l'anomenada "por a la roda", a la qual seria portada un cop hagués donat a llum. La roda era un estri de tortura que consistia en lligar les mans dels reus a l'esquena, elevar-los dels braços per mitjà d'una polijta, posar-los pesos als peus, i anar augmentant-ne el pes progressivament en funció de les respostes. Així la tensió a les extremitats s'incrementava fins que el presoner confessava o es deslloraven les espatlles. Però a Suana només havien de fer-li "por", es a dir, ensenyar-li l'estri de tortura i, mentre li mostraven les corretges per lligar-la, preguntar-li pel presumpte assassinat sense arribar a fer-li mal físic. Era la tortura més light.

Com molts altres processos, el cas de Suana està incomplet. A partir d'aquí cal que ens imaginem com va concloure. Confiem que allò que a nosaltres ens sembla evident ho fos també pel tribunal.

Un llibre magnífic

Amb el llibre de Bertomeu i Ferragud veiem com canvien les coses, com la societat va avançant i el món de la investigació va sent cada vegada més complex, però també serveix per adonar-nos d'elements immutables: les baixeses humanes segueixen essent les mateixes i els motius dels crims no varien. A Lleida ens interpel·la per partida doble, no us perdeu el darrer capítol sobre un enverinament a la Granja d'Escarp l'any 1935, us sona?

Procés analitzat: AML, reg. 791, ff. 125r-126v.

comes. Per fortuna els autors ens ho aclareixen, era el nom que es donava a l'edat mitjana a un fort dolor de ventre que s'estenia cap a l'engonal, tal vegada un còlic intestinal o nefrític?

Expliquen els autors que, per a les autoritats de l'època, les cures domèstiques amb remeis no prescrits per cap professional portaven a malpensar. A tots els devia semblar ben factible que les pèrfides dones, emparades per la discreció de la llar, s'entreguessin fent infusions de baladre al marit, a veure si així traspasava d'una vegada. Encara

més quan va començar a córrer la brama que Suana tenia un amant que era, per acabar d'embolicar la troca, un clergue. No ens estranyem... el celibat no era un dels vots que els capellans complien més estrictament. Potser el sacerdot era el pare de la criatura?

De fet, en la literatura medieval són habituals aquestes històries. Jaume Roig, al seu Espill —obra del segle XV i d'evident misogínia— ens explica el cas, força escabros, d'una burgesa de París que, preparant una nit distreta amb l'amant, va donar al marit un somnifer barrejat amb vi. L'home, en notar un regust estrany, va preguntar-li què portava, ella va insistir que es deixés de romanços i escu-